

Ρήνα Κατσελλή: η πρώτη Ελληνοκύπρια γυναίκα Βουλευτής Η πολιτική δράση και το πνευματικό έργο της

Ιωάννα Αλεξάνδρου¹

Το κείμενο πραγματεύεται τη συμβολή της Ρ. Κατσελλή στα κοινωνικά πολιτιστικά και πολιτικά δρώμενα του τόπου, η οποία κατά την περίοδο 1955-1959 μνήθηκε στις τάξεις της ΕΟΚΑ, ενώ μετά την Ανεξαρτησία της Κύπρου και την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας υπήρξε ενεργό μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΔΜΑ (Ενωμένο Δημοκρατικό Μέτωπο Αναδημιουργίας). Με τη δράση της στο πολιτικό προσκήνιο αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και πρότυπο για άλλες Κύπριες γυναίκες, οι οποίες πριν από την παρουσία της δεν δραστηριοποιούνταν στην πολιτική, λόγω της ισχυρής ανδρικής παρουσίας και της σχεδόν ανύπαρκτης γυναικείας εμπλοκής στην πολιτική πριν από τον αγώνα της ΕΟΚΑ. Επιχειρείται επίσης η σκιαγράφηση της ως συγγραφέα. Η συγγραφική της δουλειά, όπως και πολιτική της δράση, περιστρέφεται κυρίως γύρω από τον άνθρωπο και τον τόπο, τις παραδόσεις, τη λαογραφία και τα προβλήματα των Κυπρίων στις διάφορες φάσεις της ιστορίας τους.

1. Εισαγωγή

Η Ρήνα Κατσελλή, συγγραφέας² και πρώτη Ελληνοκύπρια βουλευτής³, γεννήθηκε το 1938 στην Κερύνεια, όπου έζησε μέχρι την τουρκική εισβολή του 1974. Έχει επιδείξει μεγάλη και ενεργή πολιτισμική δραστηριότητα στα κοινά από το 1954, όταν ως μαθήτρια του Γυμνασίου Κερύνειας συμμετείχε ως διοργανώτρια σε ποικίλες εκδηλώσεις. Κατά την περίοδο 1955-1959 μνήθηκε στις τάξεις της ΕΟΚΑ, ενώ μετά την Ανεξαρτησία της Κύπρου και την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας υπήρξε ενεργό μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του Ενωμένου Δημοκρατικού Μετώπου Αναδημιουργίας (ΕΔΜΑ). Με την δράση της και την εμπλοκή της στο πολιτικό προσκήνιο, αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και πρότυπο για άλλες Κύπριες γυναίκες, οι οποίες δεν δραστηριοποιούνταν στην πολιτική λόγω της ισχυρής ανδρικής παρουσίας και της σχεδόν ανύπαρκτης γυναικείας συμμετοχής στα πολιτικά δρώμενα πριν από τον αγώνα της ΕΟΚΑ.

Το 1973 η Κατσελλή ίδρυσε τις Εκδόσεις Χρυσοπολίτισσα, στα πλαίσια των οποίων εξέδωσε βιβλία ποικίλης θεματολογίας, τα οποία ασκούν κριτική και προβάλλουν

¹ Μεταπτυχιακή φοιτήτρια, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Κύπρου.

² Χ. Ζιτσαία, *Κύπριες Λογοτέχνιδες*, Θεσσαλονίκη, 1972: 67-70. και *passim*: Κ. Ιωαννίδης, *Ιστορία Νεώτερης Κυπριακής Λογοτεχνίας*, Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, 1986: 388-391 και *passim*: «Ρήνα Κατσελλή» σε *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας: Πρόσωπα, Έργα, Ρεύματα, Όροι*, Αθήνα: Πατάκη, 2007: 1063-1064.

³ «Κατσελλή Ρήνα», σε *Πενήντα Χρόνια Κυπριακού Κοινοβουλίου. Οι Αντιπρόσωποι του Λαού*, Λευκωσία, Λευκωσία: Βουλή των Αντιπροσώπων, 2010: 99.

τα καιρία ζητήματα της σύγχρονης κυπριακής πραγματικότητας.⁴ Με τις εκδόσεις της συνέβαλε στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης και επαρχίας Κερύνειας, καθώς και στη διάσωση σπάνιου υλικού λογοτεχνικού, ιστορικού, πολιτιστικού και λαογραφικού περιεχομένου. Η πολιτική της δράση, αλλά και η συγγραφική της δουλειά, περιστρέφεται κυρίως γύρω από τον άνθρωπο και τα ζητήματα που τον ταλανίζουν. Εστιάζει στον τόπο (Κερύνεια, Κύπρος), τις παραδόσεις, τη λαογραφία και τα προβλήματα των Κυπρίων κατά τη διάρκεια του Αγώνα της ΕΟΚΑ, την περίοδο της Ανεξαρτησίας, τις διακοινοτικές ταραχές, το πραξικόπημα, την εισβολή και τα επακόλουθά της. Στρέφει την προσοχή της κυρίως στους πρόσφυγες της Κερύνειας και μετέτρεψε τη ζωή της σε ένα συνεχή αγώνα διεκδίκησης των δικαιωμάτων των προσφύγων, προβολής της τουρκικής εισβολής ως ζητήματος κατοχής και διατήρησης της μνήμης των κατεχομένων. Η ίδια αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της προσφοράς της γυναίκας της Κύπρου στους εθνικο-κοινωνικούς αγώνες, πριν και μετά την Ανεξαρτησία.

Με την παρούσα εισήγηση επιχειρείται μια συνοπτική σκιαγράφηση της προσωπικότητας της Ρήνας Κατσελλή ως μιας από τις κορυφαίες γυναικείες προσωπικότητες του πολιτικού αλλά και πολιτισμικού δυναμικού της Κύπρου, την οποία υπηρέτησε, μέσω των προσωπικών αγώνων της, αρχές και αξίες, όπως την ελευθερία του πνεύματος, τη συλλογικότητα, την κοινωνική προσφορά, την αγάπη για την πατρίδα, την οικογένεια και τον άνθρωπο. Η ανακοίνωση αυτή αποτελεί μια πρώτη παρουσίαση της θέσης της γυναίκας στην πολιτική της Κύπρου, ιδιαίτερα για την αρχική περίοδο της εμπλοκής των γυναικών στους πολιτικούς θεσμούς.

2. Δράση στην ΕΟΚΑ

Η συμβολή της στον αγώνα της ΕΟΚΑ υπήρξε αξιοσημείωτη στην περιοχή της Κερύνειας. Ήταν υπεύθυνη για τη μεταφορά της αλληλογραφίας των ανταρτών, τη συγγραφή προκηρύξεων και τη διάδοσή τους στον κόσμο, τη διανομή όπλων, τροφίμων και άλλων υλικών. Ως μαθήτρια στο Γυμνάσιο Κερύνειας είχε ενεργή ανάμειξη στην ΕΟΚΑ. Το 1956 πήγε για σπουδές στην Αθήνα. Την ίδια περίοδο το πατρικό της αξιοποιήθηκε από τις ομάδες της οργάνωσης. Στην Αθήνα, ήρθε σε επαφή με τον Ανδρέα Αζίνη και έκανε περιορισμένη εξάσκηση στη χρήση όπλων, όπως αναφέρει η ίδια. Με την επιστροφή της γνώρισε τον νέο τομεάρχη Κερύνειας, τον Νίκο, που δεν ήταν άλλος από τον αγωνιστή Κυριάκο Μάτση, με τον οποίο στην πορεία έγιναν στενοί συνεργάτες. Έτσι άρχισε να συμμετέχει ενεργά στον Αγώνα με μεταφορές επιστολών και όπλων. Κατά τη διάρκεια του Αγώνα υπήρξε σύνδεσμος μεταξύ των ανταρτών, αφού μπορούσε να κινείται άνετα και χωρίς να την υποψιαστεί κανείς από τα κεντρικά σημεία της πόλης της Κερύνειας μέχρι τα βουνά.

Το καλοκαίρι του 1958 φυλακίστηκε για ένα διάστημα από τους Άγγλους. Η ίδια

⁴ Ρ. Κατσελλή, *Βιογραφικά στοιχεία*, Λευκωσία, 28.3.2018 και *passim*. Προφορική Μαρτυρία Ρήνας Κατσελλή στην γράφουσα, Απρίλιος 2018.

ΡΗΝΑ ΚΑΤΣΕΛΛΗ: Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑ ΓΥΝΑΙΚΑ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ
Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ

αναφέρει για την περίοδο της φυλάκισης πως ήταν στο πλαίσιο του ανθρωπομαζώματος και όχι στο πλαίσιο προδοσίας. Αναφέρει επίσης:

“Εμεινα στη φυλακή ένα μήνα περίπου. Ευτυχώς, δεν βρήκαν τίποτα, δηλαδή δεν έκαναν έρευνα σπίτι μου, διότι αν έκαναν, στο αγρόκτημα ήταν διάσπαρτα διάφορα ενοχοποιητικά πράγματα, η γραφομηχανή, φυλλάδια, νίτρο της Χιλής, βέβαια το νίτρο χρησιμοποιείται και στις φόρμες, έτσι είχαμε κάποια κάλυψη. Εκεί κάναμε και βόμβες”.⁵

Παράλληλη δράση στον εθνικό αγώνα της Κύπρου είχαν και αρκετές άλλες Κύπριες γυναίκες. Ο Αγώνας του 1955 αποτέλεσε μια από τις πρώτες μαζικές οργανωμένες εμπλοκές γυναικών στα πολιτικά δρώμενα. Μετά το τέλος του, κάποιες επεδίωξαν να συνεχίσουν να έχουν φωνή και πολιτική υπόσταση στον ανδροκρατούμενο κυπριακό πολιτικό κόσμο, όπως η Ρήνα Κατσελλή, η Κλαίρη Αγγελίδου, η Τούλα Χαραλάμπους, η Ελενίτσα Σεραφείμ και άλλες επώνυμες ή ανώνυμες. Υπήρξαν βέβαια και άλλες που μετά από τον αγώνα αφοσιώθηκαν εξ ολοκλήρου στις οικογένειές τους. Η Κατσελλή σε συνέντευξή της υπέδειξε ότι η εμπλοκή ή μη των γυναικών στα κοινά αποτέλεσε καθαρά δική τους επιλογή. Ανέφερε ότι οι πλείστες αγωνίστριες δεν ήταν καταρτισμένες και δεν ήθελαν να εμπλακούν στην πολιτική και γι’ αυτό αρκέστηκαν στην τοποθέτησή τους σε μια κυβερνητική υπηρεσία.⁶

3. Πολιτική δράση

3.1. ΕΔΜΑ

Μετά τον Αγώνα και την Ανεξαρτησία της Κύπρου, η Κατσελλή έγινε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΔΜΑ, κόμματος που ίδρυσαν οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ.

Το ΕΔΜΑ δημιουργήθηκε για να δώσει στους αγωνιστές φωνή και υπόσταση, στη νέα τάξη πραγμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας⁷ και είχε ως κύριο στόχο να στηρίξει τους ίδιους, καθώς και οικογένειες που έχασαν μέλη τους σε μάχες ή καταστράφηκαν οικονομικά λόγω της εμπλοκής τους στον αγώνα. Παράλληλα, ήθελε να έχει το ρόλο του «εθνικού θεματοφύλακα για τον τόπο», όπως δήλωσε χαρακτηριστικά ο Ανδρέας Παναγιώτου, γραμματέας ΕΔΜΑ Κερύνειας.⁸ Αδιαμφισβήτητο το ΕΔΜΑ αποτέλεσε καθολική επιθυμία μεγάλου μέρους των αγωνιστών να παραμείνουν ενωμένοι και γι’ αυτό και η Κατσελλή μνηστήκε στις τάξεις του. Την ίδια περίοδο με το ΕΔΜΑ, η Κατσελλή ήταν επίσης αναμεμιγμένη ενεργά στα πολιτικά και πολιτιστικά

⁵ *Μαρτυρία Ρήνας Κατσελλή για Κυριάκο Μάτση* στο ηλεκτρονικό βιβλίο: *Κυριάκος Μάτσης ο οραματιστής*, στο <http://www.kyriakosmatsis.com.cy/index.shtml>, 07.10.2018.

⁶ «Ρήνα Κατσελλή: Ελεύθερα», *Φιλελεύθερος*, 11.10.1987.

⁷ Σ. Ζαβού, *Τα Πολιτικά Κόμματα της Κύπρου στον 20ο αιώνα*, 2η έκδοση, Λευκωσία: Επιφανίου, 2002: 180.

⁸ Ο.π., 191.

δρώμενα της Κερύνειας, καθώς ο σύζυγος της, Στέλιος Κατσελλής ήταν Δήμαρχος Κερύνειας (1964-1977).

3.2. ΔΗΚΟ

Το 1978, εντάχθηκε στο Δημοκρατικό Κόμμα. Ήταν υπεύθυνη για την ενεργό συμμετοχή γυναικών στο Κόμμα, που στην πορεία αποτέλεσαν τη ΓΟΔΗΚ. Κατείχε τη θέση της Γραμματέως (1980-1996) στην Επαρχιακή Επιτροπή ΔΗΚΟ Κερύνειας.⁹

3.3. Δράση στο Κοινοβούλιο.

Στις 24.5.1981 εκλέχθηκε βουλευτής λαμβάνοντας 4.034 ψήφους. Ήταν η πρώτη Ελληνοκύπρια γυναίκα βουλευτής, μετά την Τουρκοκύπρια Αϊλά Κιαζίμ Χαλίτ¹⁰ και η μόνη γυναίκα που εκλέχθηκε στις εκλογές του 1981. Η Κατσελλή παρέμεινε στα βουλευτικά έδρανα για τρεις συνεχόμενες θητείες, μέχρι το 1996, εκπροσωπώντας για 15 χρόνια ως βουλευτής, την κατεχόμενη επαρχία Κερύνειας.¹¹ Συμμετείχε στις Κοινοβουλευτικές Επιτροπές, Εξωτερικών, Παιδείας, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Προσφύγων-Εγκλωβισμένων-Αγνοουμένων-Παθόντων και Περιβάλλοντος¹², όπου κατέθεσε καινοτόμες θέσεις που προωθούσαν τα συμφέροντα των γυναικών και ενίσχυαν τη θέση τους σε διάφορους τομείς. Η παρουσία της στη Βουλή ήταν πάντα έντονη και είχε άποψη ακόμη και για ζητήματα που δεν ενέπιπταν στις δικές της επιτροπές, γεγονός που αποδεικνύει την τριβή της με θέματα της επικαιρότητας. Στις Επιτροπές που συμμετείχε αλλά και στη Βουλή επεδείκνυε αυστηρότητα και πάντοτε στήριζε με επιχειρήματα, αλλά και πάθος τα όσα ανέφερε. Συνοπτικά η συμβολή της στη Βουλή καταγράφεται κυρίως στα εξής:

- Το 1982 ενέγραψε θέμα για τον εκσυγχρονισμό του Οικογενειακού Δικαίου¹³ και πρωτοστάτησε στην εισαγωγή του θεσμού του Πολιτικού Γάμου, απειθαρχώντας στη γραμμή του κόμματός της που δεν ήταν υπέρ της τροποποίησης του σχετικού άρθρου του Συντάγματος.
- Υπήρξε, επίσης, υπέρμαχος θεμάτων ισότητας μεταξύ των μειονοτήτων. Σε ομιλίες της στη βουλή ήταν η πρώτη που τοποθετήθηκε σχετικά με την ισότητα των

⁹ Ρ. Κατσελλή, *Βιογραφικά στοιχεία*, Λευκωσία, 28.3.2018 και *passim*. Προφορική Μαρτυρία Ρήνας Κατσελλή στη γράφουσα Απρίλιος 2018.

¹⁰ Η Αϊλά Κιαζίμ Χαλίτ γεννήθηκε στη Λάρνακα το 1934 και ασκούσε το επάγγελμα της αγρότισσας. Ήταν Βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Πάφου της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας και άσκησε τα καθήκοντα της μέχρι τον Δεκέμβριο του 1963, οπότε άρχισαν οι διακοινοτικές συγκρούσεις και οι Τουρκοκύπριοι βουλευτές αποχώρησαν από την Βουλή. Έκτοτε οι θέσεις των Τουρκοκυπρίων βουλευτών παραμένουν κενές.

¹¹ «Κατσελλή Ρήνα», σε *Πενήντα Χρόνια Κυπριακού Κοινοβουλίου. Οι Αντιπρόσωποι του Λαού*, Λευκωσία, Λευκωσία: Βουλή των Αντιπροσώπων, 2010: 99.

¹² «Η σύνθεση των Κοινοβουλευτικών Επιτροπών της Βουλής», *Σημερινή*, 21.6.1981 και *passim*. *Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων*, Γ΄ Βουλευτική Περίοδος, Έκτακτη Σύνοδος, Συνεδρίαση 18.6.1981, αρ.3: 55-59.

¹³ *Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ΄ Βουλευτική Περίοδος, Σύνοδος Β΄, Συνεδρίαση 4.11.1982, αρ.5: 238.

ΡΗΝΑ ΚΑΤΣΕΛΛΗ: Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑ ΓΥΝΑΙΚΑ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ
Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ

μειονοτήτων και τόνιζε πως επιβαλλόταν να υπάρξει ομαλή κατάσταση μεταξύ του λαού για επίλυση των προβλημάτων που σχετίζονται με το Κυπριακό. Ανέφερε χαρακτηριστικά *‘Να είμαστε όμως αποφασισμένοι να αγωνιστούμε σε τούτα τα χρώματα τα κατάδικά μας χρώματα, για να κρατήσουμε την αξιοπρέπεια και τα δικαιώματά μας σαν άνθρωποι και σαν κράτος, είτε Έλληνες είμαστε, είτε Τούρκοι, είτε Μαρωνίτες, είτε Αρμένιοι, είτε Λατίνοι’*.¹⁴

- Υπήρξε επίσης υπέρμαχος της ισότητας των φύλων και της ισομορφίας ανδρών και γυναικών, ενώ συνέβαλε και στην κατοχύρωση διευκολύνσεων για τη μητρότητα.
- Παράλληλα, στην Επιτροπή Προσφύγων, ήταν η πρώτη που έθεσε θέμα για το άνοιγμα του φακέλου της Κύπρου,¹⁵ συνέβαλε στην αναγραφή της καταγωγής των παιδιών από εκτοπισμένους γονείς, ενώ ήταν η πρώτη που έθεσε θέμα μη διάκρισης μεταξύ προσφύγων εκ πατρογονίας και εκ μητρογονίας. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει την έμπρακτη στήριξη προς τις γυναίκες σε μια περίοδο που η Κυπριακή Βουλή απαρτιζόταν στην συντριπτική πλειοψηφία της από άντρες βουλευτές.
- Το 1983-84 ορίστηκε, από κοινού με τον Πρόεδρο της Βουλής, εκπρόσωπος στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, στην οποία συζητείτο η συμμετοχή των βουλευτών της Κύπρου.
- Συμμετείχε στις Επιτροπές Πολιτισμού και Μετανάστευσης-Προσφύγων-Δημογραφίας και στις Υποεπιτροπές Διατήρησης Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς και Μουσικής. Εκεί εισηγήθηκε τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, και τη διάσωση των κτιρίων της αρχιγραμματείας, όπως το εφετείο, το πρώτο αρχαιολογικό μουσείο, το κυβερνητικό τυπογραφείο κ.α. που κατά την ίδια αποτελούν *‘τεκμήρια για τους ιστορικούς αλλά και για την ιστορική μας μνήμη γενικότερα’*.¹⁶
- Ενεργό ρόλο διαδραμάτισε και στην Υποεπιτροπή Μουσικής. Συγκεκριμένα, αιτήθηκε την ίδρυση κρατικού εξεταστικού σώματος για εξετάσεις στη μουσική και την έκδοση κρατικών διπλωμάτων επιπέδου στα διάφορα στάδια και όργανα της μουσικής¹⁷ και αιτήθηκε όπως η εισήγηση παρατεμφθεί και στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή Παιδείας.
- Επιπλέον, έθεσε θέμα για Ίδρυση Κρατικού Ωδείου¹⁸, καθώς και για έκδοση βιβλίων με έργα Κυπρίων μουσουργών στο πλαίσιο του έτους ευρωπαϊκής μουσικής. Αυτό επιβεβαιώνει την παρακολούθηση της πολιτισμικής επικαιρότητας, τόσο

¹⁴ *Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ΄ Βουλευτική Περίοδος, Σύνοδος Α΄, Συνεδρίαση 10.12.1981, αρ. 11: 728.

¹⁵ *Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ΄ Βουλευτική Περίοδος, Σύνοδος Α΄, Συνεδρίαση 18.3.1982, αρ.26: 1917.

¹⁶ *Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων*, Στ΄ Βουλευτική Περίοδος, Σύνοδος Α΄, Συνεδρίαση 14.2.1992, αρ. 25: 1588-1589.

¹⁷ *Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ΄ Βουλευτική Περίοδος, Σύνοδος Δ΄, Συνεδρίαση 20.6.1985, αρ.34: 1905.

¹⁸ *Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ΄ Βουλευτική Περίοδος, Σύνοδος Δ΄, Συνεδρίαση 2.5.1985, αρ. 28: 1438.

εντός όσο και εκτός Κύπρου, καθώς και την προσπάθειά της για πολιτισμική πρόοδο και ανάπτυξη.

- Αξιοπρόσεχτες και με ιδιαίτερες ευαισθησίες ήταν και οι τοποθετήσεις-εισηγήσεις της σχετικά με το φυσικό περιβάλλον και την προστασία του, παρά το γεγονός ότι δεν ήταν μέλος της κοινοβουλευτικής επιτροπής Γεωργίας και Φυσικών Πόρων. Το 1989 κατέθεσε πρόταση νόμου για να γίνει ο Ακάμας Λευκή Ζώνη. Η πρόταση αυτή δεν έγινε αποδεκτή. Αργότερα συνέβαλε στη δημιουργία Επιτροπής Περιβάλλοντος στη Βουλή, με πρώτο πρόεδρο τον βουλευτή Γιώργο Σαββίδη.
- Η ίδια είναι ενεργό μέλος και συνεργάστηκε με ομάδες περιβαλλοντιστών πριν ιδρυθεί το κίνημα Οικολόγων (1996). Συγκεκριμένα, πρόβη σε καταγγελίες κατά όσων προσωπικά ή οργανωμένα αλλοίωσαν τη χλωρίδα ή την πανίδα του τόπου (1992, 1994). Χαρακτηριστικές υπήρξαν οι κατά καιρούς καταγγελίες της τόσο στον ημερήσιο Τύπο, όπως για παράδειγμα, για την επέμβαση μπουλντόζας στο χώρο πρασίνου στην περιοχή Μελισσόβουνου,¹⁹ όσο και στο κοινοβούλιο, όπου δεν δίστασε να καταγγείλει την αρμόδια υπηρεσία, η οποία επενέβη αρνητικά και ξεχέρσωσε τον χώρο της Αρχιγραμματείας για να κτιστούν κτήρια που θα στέγαζαν τη δημόσια υπηρεσία²⁰
- Όσον αφορά τον στρατό, καινοτομία ήταν και το γεγονός ότι τάχθηκε υπέρ της γυναικείας κατάταξης στην Εθνική Φρουρά (1984)²¹. Βασικό της επιχείρημα ήταν ότι οι γυναίκες έπρεπε να μαθαίνουν για τη χρήση των όπλων ώστε να υπερασπίσουν την πατρίδα τους σε ώρα ανάγκης²².

3.4. Άλλα θέματα που κατέθεσε στη βουλή και αφορούν εξειδικευμένα τις γυναίκες

Την απασχόλησαν έντονα οι διακρίσεις εις βάρος των γυναικών και επιδίωκε την αλλαγή της νοοτροπίας του κυπριακού κόσμου. Ανέφερε χαρακτηριστικά στον λόγο της για την «Εξάλειψη διάκρισης σε βάρος των γυναικών»:

Ίσπεύουμε ότι στην εποχή μας η εξάλειψη όλων των ειδών των διακρίσεων που έχουν βάση το φύλο δεν είναι υπέρ της γυναίκας, είναι για το σύνολο του κάθε κράτους. Γιατί είναι ολοφάνερο και σήμερα ότι κράτη τα οποία κρατούν το μισό πληθυσμό τους, τις γυναίκες, καταπιεσμένο ή περιορισμένο έχουν και

¹⁹ «Καταγγελία για μεγάλη καταστροφή του περιβάλλοντος στο Μελισσόβουνο», *Φιλελεύθερος*, 9.8.1994.

²⁰ *Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων*, Στ' Βουλευτική Περίοδος, Σύνοδος Α', Συνεδρίαση 14.2.1992, αρ. 25: 1588.

²¹ Κατσελλή Ρ., «Αναγκάει οι υπηρεσίες της Γυναίκας στην Εθνική Φρουρά», *Φιλελεύθερος*, 21 Μαρτίου 1984, Λευκωσία και *passim*. *Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ' Βουλευτική Περίοδος, Έκτακτη Σύνοδος, Συνεδρίαση 16.1.1986, αρ. 5: 177. Και *passim*. «Η Κύπρος δεν μπορεί να εκπορευείται για να δείξει καλή θέληση για λύση», *Φιλελεύθερος*, 16.5.1993.

²² *Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ' Βουλευτική Περίοδος, Έκτακτη Σύνοδος, Συνεδρίαση 16.1.1986, αρ. 5: 177.

ΡΗΝΑ ΚΑΤΣΕΛΛΗ: Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑ ΓΥΝΑΙΚΑ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ
Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ

προβλήματα στην ανάπτυξή τους και δεν είναι ολοκληρωμένα και αναπτυγμένα κράτη.²³

Στο ίδιο πλαίσιο εστίαζε επίσης στην Ισότητα των Φύλων και στην εκπαίδευση. Τόνιζε πως τα Οικοκυρικά πρέπει να διδάσκονται, όπως και οι πρακτικές γνώσεις, και σε μαθητές και σε μαθήτριες ώστε να καταρριφθούν πιο γρήγορα οι προκαταλήψεις.²⁴ Η Κατσελλή ήθελε να εξασφαλίσει όλες τις γυναίκες ανεξαρτήτως ηλικίας, πολιτικής χροιάς, κοινωνικού επιπέδου. Έτσι ενίσχυσε την εγγραφή νομοσχεδίου για ισομισθία που εισήγαγε η βουλευτής Καίτη Κληρίδου Η Βουλή μετά από αγώνες επικύρωσε τη σύμβαση της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας αριθμός 100, για «*ίση ανταμοιβή μεταξύ ανδρών και γυναικών, για εργασία ίσης αξίας με το νόμο 158/89*»²⁵.

Το 1991, η Κατσελλή ενδιαφέρθηκε και για την εξασφάλιση των οικοκυρών, εγγράφοντας θέμα για τη «*διασφάλιση της Οικοκυράς και η ενθάρρυνσή της να ενταχθεί στο εργατικό δυναμικό του τόπου*».²⁶ Όπως ανέφερε η ίδια: «*Για να εγγράψω αυτό το θέμα ήταν δυο οι αιτίες. Πρώτα μια έρευνα της αρχής βιομηχανικής κατάρτισεως που αποκαλύπτει πως ένα μεγάλο μέρος των γυναικών κάτω των 39 χρόνων μένει στο σπίτι χωρίς άλλη ασχολία εκτός από τις δουλειές τους σπιτιού, και δεύτερο, τα αιτήματα του Συνδέσμου Οικοκυρών που ήταν απόρροια του συνεδρίου τους που έγινε στις 23 του περασμένου Οκτωβρίου με την εύκαιρα της ημέρας της νοικοκυράς*».²⁷ Με τον πύρινο λόγο της μάχεται για τα δικαιώματά τους:

‘Η νοικοκυρά στο σπίτι ασκεί πολλαπλά καθήκοντα, οικιακής βοηθού, μάγειρα, σερβιτόρου, οικονόμου, και άλλα για περισσότερες από οκτώ ώρες την μέρα χωρίς καμιά απολύτως αμοιβή. Αρκετοί ίσως να μην θεωρούν καλή έκφραση τη λέξη αμοιβή και πρώτα πρώτα οι ίδιες οι νοικοκυρές, γιατί ότι κάνουν είναι προσφορά αγάπης προς την οικογένεια τους και καταβάλουν μόχθους για να στηριχθεί και να προκόψει συλλογικά η οικογένεια τους που αποτελεί το πυρήνα της κοινωνίας. Και το ότι η κυπριακή κοινωνία δεν παρουσιάζει τόσο πολλά κοινωνικά προβλήματα όπως άλλες χώρες οφείλεται κατά κύριο λόγο στην Κύπρια νοικοκυρά. Όμως από το να μην αμείβεται μέχρι να μένει ξεκρέμαστη χωρίς κανένα οικονομικό πόρο και σε κάπως μεγάλη ηλικία να αφήνεται στην γενναιοδωρία ή την ελεημοσύνη του συζύγου και των παιδιών της υπάρχει μεγάλη διαφορά»²⁸.

²³ Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων, Δ΄ Βουλευτική Περίοδος, Σύνοδος Δ΄, Συνεδρίαση 4.7.1985, αρ. 36: 1979.

²⁴ Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων, Στ΄ Βουλευτική Περίοδος, Σύνοδος Α΄, Συνεδρίαση 6.3.1992, αρ.29: 1881.

²⁵ Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων, Στ΄ Βουλευτική περίοδος, Σύνοδος Α΄, Συνεδρίαση 14.2.1992, αρ.25: 1602.

²⁶ Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων, Στ΄ Βουλευτική περίοδος, Σύνοδος Α΄, Συνεδρίαση 6ης Μαρτίου 1992, αρ. 29: 1873.

²⁷ Ό.π.

²⁸ Ό.π.

Πρόσθεσε επίσης:

Είναι έγκλημα σήμερα να γίνονται απεργίες επί απεργιών όταν δεν ικανοποιείται ένα αίτημα για μια μικρή αύξηση σε ένα κλάδο εργατών ή υπαλλήλων και από την άλλη να αφήνονται εκτεθειμένες οι μάνες που με αφοσίωση ανέθρεψαν πολλούς από εμάς. Δηλαδή η νοικοκυρά πρέπει να περιμένει να πεθάνει ο σύζυγος της για να πάρει μια σύνταξη και αυτή όχι πολύ ψηλή όσο είναι το βιοτικό μας επίπεδο²⁹.

Γι' αυτό λοιπόν και εισηγήθηκε στην Επιτροπή Κοινωνικών Ασφαλίσεων το Επίδομα Νοικοκυράς.

3.5. Διεθνής δράση

Παράλληλα με την πολιτική στην Κύπρο, η Ρήνα Κατσελλή, προσπάθησε να ανοίξει τον δρόμο των Κυπρίων γυναικών και για διεθνή δράση, τονίζοντας χαρακτηριστικά πως υπήρχε άμεση *ανάγκη συμμετοχής – εκπροσώπησης των γυναικών βουλευτών της Κυπριακής Βουλής σε παγκόσμια συνέδρια και άλλες εκδηλώσεις γυναικών βουλευτών*. Επιτυγχάνοντας στον αγώνα της αυτό, πήρε μέρος σε πολλές αποστολές, προωθώντας τη γυναικεία κυπριακή παρουσία στο εξωτερικό, σε συνέδρια, οργανισμούς και συνελεύσεις, σε κάποιες από τις οποίες μάλιστα προήδρευσε.³⁰ Συμμετείχε επίσης στη 36η τακτική σύνοδο της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1983 και εξελέγη μόνιμο μέλος της επιτροπής πολιτισμικής κληρονομιάς.

3.6. Γυναίκες στην πολιτική μετά από την Ρήνα Κατσελλή – Συσχετισμός με το ελληνικό συγκείμενο.

Η Κατσελλή υπήρξε θερμή υπέρμαχος της εκπροσώπησης των γυναικών στα κέντρα λήψεως αποφάσεων και με τις ομιλίες της προσπαθούσε να ανοίξει δρόμο και σε άλλες γυναίκες. Ανέφερε χαρακτηριστικά σε μια από τις ομιλίες της:

Το όνομα αυτής της βουλής είναι Βουλή των Αντιπροσώπων και εξ' υπακούει σίγουρα ανάλογη κατά το δυνατό αντιπροσώπηση όλου του λαού για να είναι η δημοκρατία μας πραγματική, ουσιαστική και να λειτουργεί σωστά. Οι δημοκρατίες σήμερα χωλαίνουν παγκόσμια κατά τούτο: Στο ότι η εκπροσώπηση του μισού πληθυσμού της γης δεν είναι επαρκής, δηλαδή οι γυναίκες στις διάφορες Βουλές παγκόσμια κρατούν κάτι λιγότερο από το 12% των βουλευτικώνεδράνων³¹

Αναντίρρητα λοιπόν ως η πρώτη Ελληνοκύπρια γυναίκα βουλευτής ενέπνευσε και βοήθησε ώστε και άλλες γυναίκες να εμπλακούν στα πολιτικά δρώμενα του τόπου.

²⁹ Ό.π.

³⁰ Ρ. Κατσελλή, *Βιογραφικά στοιχεία*, Λευκωσία, 28.3.2018 και *passim*. Προφορική Μαρτυρία Ρήνας Κατσελλή στη γράφουσα Απρίλιος 2018.

³¹ *Πρακτικά Βουλής των Αντιπροσώπων*, Στ' Βουλευτική Περίοδος, Σύνοδος Α', Συνεδρίαση 14.2.1992, αρ. 25: 1607.

ΡΗΝΑ ΚΑΤΣΕΛΛΗ: Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑ ΓΥΝΑΙΚΑ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ
Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ

Τα κυπριακά βουλευτικά έδρανα φιλοξένησαν μέχρι σήμερα 23 γυναίκες, περιλαμβανομένης και της Ρήνας Κατσελλή. Η παρουσία των γυναικών γενικότερα στα βουλευτικά έδρανα και οι πολιτικές που χαράζουν, προωθούν και αναδεικνύουν τη συμμετοχή των γυναικών στα πολιτικά δρώμενα και τα κέντρα λήψεως αποφάσεων ως ανθρώπινο δικαίωμα, ως μέσου αξιοποίησης του πλούτου των ιδεών και των εμπειριών του μισού (τουλάχιστον) ανθρωπίνου δυναμικού, ως εργαλείου για τη διεύρυνση της Δημοκρατίας. Η συμμετοχή τους λοιπόν στο δημόσιο χώρο, την πολιτική και την οικονομία είναι προς όφελος όχι μόνο των ίδιων των γυναικών αλλά του συνόλου της κοινωνίας, όπως υποστήριζε πάντοτε και η Ρήνα Κατσελλή.

4. Πνευματική δράση

Ως πνευματική φυσιογνωμία η Ρήνα Κατσελλή, ενίσχυσε αισθητά τη γυναικεία παρουσία στα Γράμματα και τις Τέχνες του τόπου. Από νεαρή ηλικία άρχισε να γράφει. Τα πρώτα δημοσιευμένα κείμενά της βρίσκονται στο περιοδικό «*Πολιτισμός*», του Συλλόγου Αποφοίτων Γυμνασίου Κερύνειας, του οποίου ήταν ιδρυτικό μέλος και στην πορεία υπεύθυνη.³² Συνέχισε τη συγγραφική της πορεία γράφοντας το θεατρικό έργο «*Ο Εξάδελφος*» (1959) και το διήγημα «*Το Κρησφύγετο του Φουντζιού*» (1962), εμπνευσμένη από τις εμπειρίες της στον αντιαποικιοκρατικό αγώνα. Μέσα στα έργα αυτά, παρόλο που δεν πρωταγωνιστούν, εντούτοις φωτίζονται οι γυναίκες ηρωίδες του αγώνα, που προέρχονται από όλα τα κοινωνικά στρώματα.

Συνέχισε γράφοντας το θεατρικό της «*Ο Ανάξιος*» (1962), με θέμα τον Αγώνα της ΕΟΚΑ 55-59.³³ Το έργο αυτό παρουσίαζε τη συλλογικότητα των Ελλήνων Κύπριων στον Αγώνα, μέσα από την οπτική της συμμετοχής μιας οικογένειας ιερέα, καθώς και τον παράλληλο έρωτα του γιου με μια συναγωνίστριά του. Το θεατρικό απέσπασε το Πρώτο βραβείο *Πνευματικής Πολιτιστικής Ανάπτυξης Κύπρου* το 1962 και παίχθηκε από τον Οργανισμό Θεατρικής Ανάπτυξης Κύπρου (ΟΘΑΚ) στη Λευκωσία. Η ιδιαίτερη μνεία λοιπόν που κάνουμε σε αυτό είναι γιατί, αφενός ως περιεχόμενο φωτίζει τη δράση των γυναικών στον Αγώνα, μέσα από τον χαρακτήρα της συναγωνίστριας του γιου και αφετέρου, γιατί βραβεύεται το έργο μιας γυναίκας σε ένα δημόσιο θεσμό και ανεβαίνει στη σκηνή, και μάλιστα από τον κρατικό φορέα. Παράλληλα, εκείνη την περίοδο η Κατσελλή ασκήθηκε στην γραφή των πρώτων ηθογραφικών θεατρικών κειμένων της (π.χ. *Η σιδεροκουτάλα*: 1960, *Ο Πίτσιλλος*: 1962, *Κυριακάτικη δοξολογία*: 1963 κλπ.), οι οποίες μεταδόθηκαν από το κρατικό ραδιόφωνο, καθώς και στη γραφή κοινωνικών δραμάτων που εστίαζαν στην έναρξη της αστικοποίησης και της φυγής από την ύπαιθρο.

Στη δεύτερη συγγραφική της περίοδο, εντοπίζουμε έργα που σχετίζονται με τις διακοινοτικές συγκρούσεις, όπως το θεατρικό «*Ο γιατρός Αχμέτ Αλήμπεης*» (1964), το

³² Χ. Ζιτσαία, «Ρήνα Κατσελλή», *Κύπριες Λογοτέχνιδες*, Θεσσαλονίκη, 1972: 69.

³³ Κ. Ιωαννίδης, *Ιστορία Νεώτερης Κυπριακής Λογοτεχνίας*, Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, 1986: 389.

οποίο διαπραγματεύεται τον έρωτα ενός γιατρού Τουρκοκύπριου με μια Ελληνοκύπρια, και το μυθιστόρημα «*Τα τετράδια της αδερφής μου*» (1967). Η περίοδος αυτή περιλαμβάνει επίσης ιστορικά θεατρικά και λογοτεχνικά κείμενα, που είναι εμπνευσμένα από τη βυζαντινή περίοδο, ξεφεύγοντας από τα θέματα της πρώτης περιόδου, που αναφέρονταν σε διάφορες όψεις της νεότερης και σύγχρονης εποχής. Ωστόσο, γράφει και έργα που αφορούν τα δεινά που επαπειλούν την ανθρωπότητα (αλλοτρίωση, αυτοματοποίηση, κλπ.). Γράφει επίσης το ιστορικό θεατρικό «*Οι σκλάβοι*» (1968), που φέρει το συγγραφικό ειδολογικό όνομα «*ιστορική κοινωνική σάτιρα*» και αντιπαραβάλλει τους αρχαίους σκλάβους, που ζούσαν καλύτερα, με τους σημερινούς «*ελεύθερους*» σκλάβους, που δουλεύουν σκληρά για τον επιούσιο. Ζήτημα που την απασχόλησε και στο κοινοβούλιο, αφού πάλεψε αρκετά για την καθιέρωση της ισομισθίας.

Κατά την τρίτη συγγραφική της περίοδο από το 1975 έως σήμερα, παρατηρούμε κείμενα εμπνευσμένα από τα γεγονότα του 1974 ή από την ιστορία της Κύπρου. Πρόκειται για κείμενα κοινωνικής κριτικής της κυπριακής κοινωνίας. Ξεχωρίζουν τα έργα «*Πρόσφυγας στον τόπο μου*» (1975), στο οποίο με την ημερολογιακού τύπου μαρτυρία της αφηγείται σε απλή γλώσσα την εμπειρία της κατά την δίνη των τραγικών για την Κύπρο γεγονότων του Ιουλίου-Αυγούστου 1974, αλλά και το οδυνηρό αίσθημα της προσφυγιάς μέσα στην ίδια την πατρίδα της. Η πεζογράφος υπόγραψε το αφήγημα αυτό στην πρώτη έκδοση (1975) με το ψευδώνυμο «*Γυναίκα της Κερύνειας*». Περαιτέρω, «*Η Γαλάζια φάλανα*» (1979), με κεντρικό θέμα τα γεγονότα που έζησε μια εκτοπισμένη οικογένεια το 1974, αμέσως μετά την τουρκική εισβολή, και το θεατρικό «*Αδούλωτη ελιά*» (1981), η υπόθεση του οποίου περιστρέφεται γύρω από την προσπάθεια μιας ομάδας εκτοπισμένων να στήσουν μια θεατρική παράσταση.

Τα περισσότερα λογοτεχνικά έργα της, ανεξάρτητα από τη χρονολογική περίοδο, αποτελούν κείμενα εμπνευσμένα κυρίως από τη σύγχρονη κυπριακή πολιτικοκοινωνική ιστορία και επικαιρότητα. Η Κατσελλή κατορθώνει να συνδυάζει μέσα σε αυτά, τα ιστορικά γεγονότα με ηθογραφικές αναπαραστάσεις της αγροτικής ζωής των Κυπρίων ή σκηνές από την έναρξη της κυριαρχίας της αστικοποίησης στο νησί. Έτσι επιτυγχάνει να σκιαγραφήσει λεπτομερώς τις γυναικείες φυσιογνωμίες της αγρότισσας γυναίκας, της γυναίκας της πόλης, της λαϊκής γυναίκας, της αγωνίστριας, της πονεμένης μάνας, της προσφυγοπούλας κτλ., δίνοντας τους φωνή και υπόσταση, μέσα από τη λογοτεχνία. Αξίζει να σημειωθεί ότι ως συγγραφέας, έχει πάρει τρεις φορές το Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος και μια φορά το ίδιο βραβείο για τη μέλητη της για τον πρωτοπόρο δημοτικιστική Σάββα Χρίστη.³⁴

Η δραστήρια Ρήνα Κατσελλή, συνεργάστηκε σχεδόν με όλα τα λογοτεχνικά περιοδικά: *Κυπριακοί Καιροί*, *Πνευματική Κύπρος*, *Φιλολογική Κύπρος*, *Κυπριακά Χρο-*

³⁴ Ρ. Κατσελλή, *Βιογραφικά στοιχεία*, Λευκωσία, 28.3.2018 και *passim*. Προφορική Μαρτυρία Ρήνας Κατσελλή στη γράφουσα Απρίλιος 2018.

ΡΗΝΑ ΚΑΤΣΕΛΛΗ: Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑ ΓΥΝΑΙΚΑ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ
Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ

νικά και με έντυπα του ημερήσιου Τύπου της Κύπρου.³⁵ Το 1973, ως πρωτοπόρος γυναίκα, ίδρυσε τις *Εκδόσεις Χρυσοπολίτισσα* και εξέδωσε τόσο δικά της βιβλία όσο και άλλων (Παντελή Μηχανικού, Ανδρέα Χριστοφίδη, κ.λπ), συμβάλλοντας στην πολιτιστική ανάπτυξη της Κερύνειας, αλλά και ολόκληρης της Κύπρου. Υπήρξε επίσης ιδρυτικό μέλος του Λαογραφικού Ομίλου Κερύνειας,³⁶ του οποίου διετέλεσε γραμματέας για 40 χρόνια και τώρα Επίτιμος Πρόεδρος, καθώς και υπεύθυνη των εκδόσεών του από παλαιότερα μέχρι σήμερα.³⁷

Εν κατακλείδι, αξίζει να υπογραμμίσουμε για άλλη μια φορά ότι η συμβολή της Ρήνας Κατσελλή στην κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική ζωή του τόπου, από τα μαθητικά της χρόνια μέχρι και σήμερα, υπήρξε αξιοσημείωτη και πολυσήμαντη. Γι' αυτό άλλωστε και η Κυπριακή Δημοκρατία της απένειμε το 2010, το *Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών*. Και οπωσδήποτε η ζωή και το έργο της χρήζει μεγαλύτερης και συστηματικής επιστημονικής διερεύνησης.

³⁵ Χ. Ζιτσαία, «Ρήνα Κατσελλή», *Κύπριες Λογοτέχνιδες*, Θεσσαλονίκη, 1972: 67-68.

³⁶ «Μια κοπέλα δουλεύει για τη λαογραφία του τόπου», *Χαραυγή*, 27.3.1973.

³⁷ «Εκδόσεις Λαογραφικού Ομίλου Κερύνειας», *Ελευθερία*, 30.7.1970.